

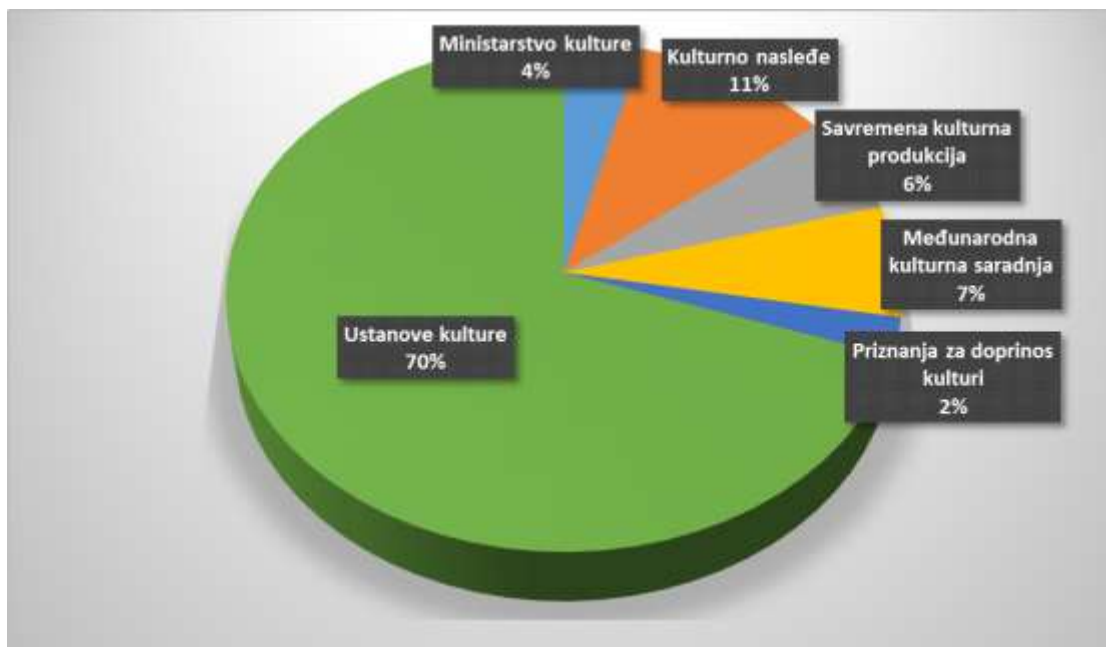
dr Predrag Cvetičanin

1% STVARNO ZA KULTURU

Dve grupe podataka na koje smo naišli radeći analize za potrebe Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije ukazale su na potrebu povećanja budžeta za kulturu u Republici Srbiji.

S jedne strane, raspodela postojećeg budžeta Ministarstva kulture i informisanja i Sekretarijata za kulturu Grada Beograda i uprava za kulturu drugih gradova u Srbiji. U periodu od 2015. do 2019. godine koji smo analizirali, budžet Ministarstva kulture informisanja Republike Srbije za kulturne delatnosti kretao se oko 60 miliona evra (oko 62 miliona evra u 2015, 56 miliona evra u 2016, 67 miliona evra u 2017, 63 miliona evra u 2018), uz značajno povećanje u 2019. godini, koje je budžet podiglo na skoro 80 miliona evra. U istom ovom petogodišnjem periodu, budžet Sekretarijata za kulturu Grada Beograda je od 2015. do 2017. godine bio oko 25 miliona evra, da bi prvo povećanje u 2018. godini dovelo budžet na oko 30 miliona evra, a drugo povećanje u 2019. godini na oko 37 miliona evra. Ono što se, međutim, nije promenilo jeste način raspodele ovih budžeta. Naime, ogroman deo ovih budžeta ide na finansiranje rada (ili tačnije opstanka) kulturnih ustanova. U slučaju Ministarstva kulture i informisanja, od 2015. do 2017. godine za rad republičkih ustanova kulture odvajano je oko 60% budžeta Ministarstva kulture za kulturne delatnosti, a u 2018. i 2019. godini čak 70% budžeta. Poređenja radi, kao što se može videti na grafikonu 1, za međunarodnu kulturnu saradnju u 2019. godini Ministarstvo kulture je odvojilo 7% svog budžeta, za unapređenje sistema zaštite kulturnog nasleđa 11%, za jačanje kulturne produkcije i umetničkog stvaralaštva 6% budžeta, za priznanja za doprinos kulturi (nacionalne penzije zaslužnim umetnicima) oko 2% i za potrebe samog Ministarstva 4%.

Grafikon 1 – Struktura budžeta Ministarstva kulture (za kulturne delatnosti)

Lokalne kulturne ustanove dobijaju još veći deo gradskih i opštinskih budžeta za kulturu. U slučaju Grada Beograda u periodu 2015. – 2018. godine, od ukupnog budžeta Sekretarijata za kulturu skoro 90% je odlazilo gradskim kulturnim ustanovama, da bi se 2019. taj procenat, kroz značajno povećanje budžeta, smanjio na 80%. U isto vreme, za programe svih ostalih aktera preko konkursa odvajano je oko 3% budžeta Sekretarijata. U drugim, manjim gradovima i u opštinama, procenat gradskog/opštinskog budžeta koji odlazi kulturnim ustanovama je još veći, a često ne postoje konkursi za podršku drugim akterima u kulturi.

U Srbiji postoji 26 republičkih ustanova kulture, uz još 14 ustanova kulture dislociranih sa teritorije Kosova (neregulisanog statusa) i jedno novinsko-izdavačko preduzeće, ukupno 41 ustanova koje direktno finansira Ministarstvo kulture i informisanja. Pored toga imamo još 17 pokrajinskih kulturnih ustanova Vojvodine i 466 lokalnih kulturnih institucija sa preko 12.000 stalno zaposlenih. Oni čine jezgro kulturnog sistema Srbije. Ali pored njih u kulturnom polju u Srbiji deluje još i čitav niz organizacija koje spadaju u grupe kulturnih industrija i civilnog sektora u kulturi – više od 300 preduzeća u oblasti kinematografije, više od 60 preduzeća za produkciju i reprodukciju muzičkih izdanja, više od 300 televizijskih i radijskih emitera, preko 600 književnih izdavača i više od 200 novinskih izdavača; oko 550 aktivnih nevladinih organizacija kojima je kultura primarna delatnost, od čega oko 200 u domenu savremene umetnosti, oko 900 kulturno-umetničkih društava; 31 reprezentativno udruženje umetnika, 21 savet nacionalnih manjina.

O kakvoj se nesrazmeri radi u raspodeli budžeta Ministarstva kulture radi može se videti na primeru godišnjih konkursa za finansiranje i sufinansiranje projekata u oblasti savremenog stvaralaštva i u oblasti kulturnog nasleđa. Republičke ustanove kulture (njih 41), koje dobijaju 70% budžeta Ministarstva za kulturu, nemaju pravo učešća na ovim konkursima. Ali zato hiljade drugih kulturnih aktera konkuriše sa svojim projektima u oblasti savremenog kulturnog stvaralaštva za 3,95% budžeta Ministarstva za kulturu, odnosno projektima iz oblasti kulturnog nasleđa za 3,41% ovog budžeta. U 2019. godini na konkursu za finansiranje i sufinansiranje projekta u oblasti savremenog stvaralaštva Ministarstva kulture podržana su ukupno 824 projekta u ukupnom iznosu od 372.234.000 dinara (ili oko 3.800 € po projektu) i 377 projekata u oblasti kulturnog nasleđa u ukupnom iznosu od 321.804.476 dinara (ili oko 7.200 € po projektu)

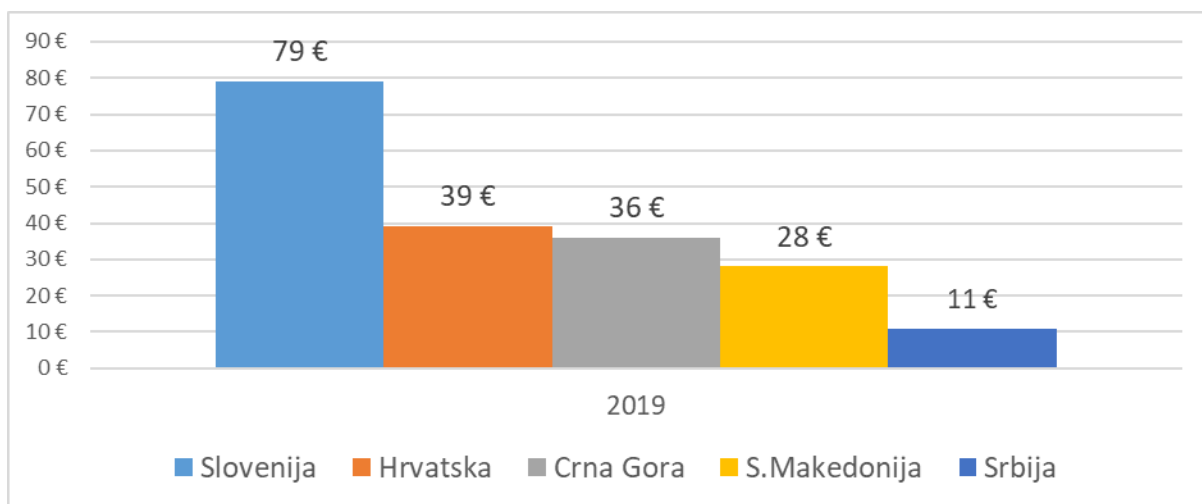
Poenta, međutim, nije u tome da u kulturnoj politici koja se vodi u Srbiji, kulturne institucije uživaju u blagostanju, dok svi ostali kulturni akteri jedva preživljavaju. Poenta je, nažalost, da su i kulturne ustanove, koje dobijaju lavovski deo budžeta za kulturu, na ivici opstanka – zaposleni imaju mizerne plate, ustanove nemaju mogućnosti za obnavljanje objekata i opreme i veoma mali deo budžetskih sredstava se koristi za kulturne programe. A ako najpovlašćeniji jedva preživljavaju - to pokazuje da nije moguće jednostavno bolje podeliti taj „kolač“ (mada bi i to bilo poželjno, da drugi ne dobijaju samo mrvice), nego da „kolač“ mora da se poveća, odnosno da je povećanje ukupnog budžeta za kulturu Republike Srbije (i budžeta za kulturu u gradovima) neophodno.

S druge strane, na neophodnost povećanja ukupnog budžeta za kulturu u Republici Srbiji ukazala su i poređenja sa zemljama u regionu. U komparativnom istraživanju izdvajanja za kulturu u

zemljama regiona jugoistočne Evrope i njihovim glavnim gradovima, koje su u prvoj polovini 2019. godine sprovedli Centar za empirijske studije kulture jugoistočne Evrope i Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije, pokazalo se da je ukupan budžet Republike Srbije u 2019. godini sa 10,7 milijardi evra bio drugi najveći u regionu (posle Hrvatske). Ali da je uprkos značajnom povećanju u 2019. godini, od skoro 17 miliona evra, budžet za kulturne delatnosti bio je duplo manji od budžeta za kulturu Republike Hrvatske i Republike Slovenije. Što se tiče procentualnog izdvajanja za kulturu, Srbija se, u 2019. godini, sa 0,74% budžeta, nalazi na poslednjem mestu u regionu. Primera radi, u ovoj godini Slovenija je izdvojila 1,68% ukupnog budžeta, Severna Makedonija kulturu 1,55% ukupnog budžeta, a Crna Gora 1,13% ukupnog budžeta.

Kada smo izdvajanja za kulturu podelili sa brojem stanovnika, pokazalo se da je, za razliku od Slovenije koja za kulturu po glavi stanovnika daje 79 evra, u Srbiji izdvajanje za kulturu po glavi stanovnika 11 evra, odnosno najniže u regionu.

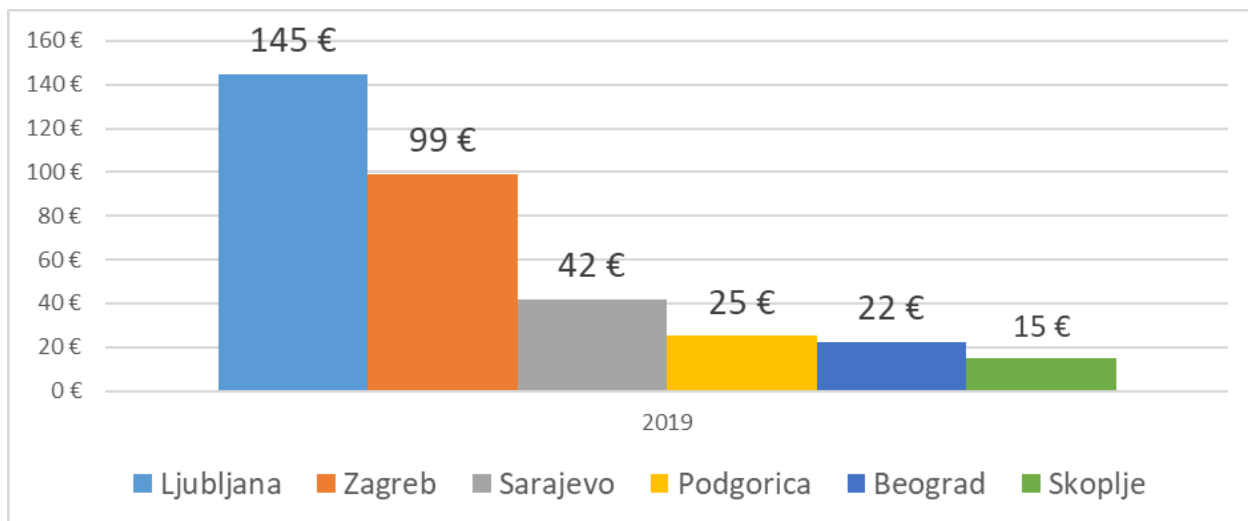
Grafikon 2 – Izdvajanje za kulturu po glavi stanovnika – države u regionu (2019)

Slično je i u slučaju glavnih gradova - budžet Grada Beograda je, sa skoro 900 miliona evra, u 2019. godini bio drugi najveći budžet u regionu (posle Zagreba). Ali je budžet za kulturu Grada Beograda, međutim, dvostruko manji od budžeta Grada Zagreba, a sličan budžetu za kulturu, po broju u stanovnika mnogo manje Ljubljane. Ljubljana je u 2019. godini procentualno najviše izdvajala za kulturu (9.88%), dok je procenat koji se od ukupnog budžeta izdvaja za kulturu, ponovo najmanji u Beogradu (4,12%).

Kao što se može videti na grafikonu 3, Beograd se, sa samo 22 evra po glavi stanovnika, nalazi pri dnu liste po izdvajanjima za kulturu po glavi stanovnika – ono je u Ljubljani sedam puta veće, a u Zagrebu skoro pet puta veće. Treba još primetiti, upoređivanjem ova dva grafikona, da je iznos izdvajanja za kulturu po glavi stanovnika na nivou cele Srbije dva puta manji nego u Beogradu.

Grafikon 3 – Izdvajanje za kulturu po glavi stanovnika – glavni gradovi (2019)

Koliko su izdvajanja za kulturu u Srbiji - uprkos nedavnim povećanjima - mala, može se videti po tome što je budžet za kulturu Grada Zagreba u čitavom posmatranom periodu (2015 – 2019) bio veći od budžeta Ministarstva kulture Republike Srbije za kulturne delatnosti.

Ukratko, rezultati istraživanja su pokazali da Srbija i Beograd raspolažu dovoljnim budžetom, ali da su izdvajanja za kulturu nedopustivo niska. Čak i sa unapređenim delovanjem Ministarstva za kulturu i informisanje i Sekretarijata za kulturu Grada Beograda poboljšanje kulturne ponude sa postojećim budžetom neće biti moguće. Zato je Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije I pokrenula kampanju minimum 1% za kulturu i pozivala sve druge aktere u kulturi da im se pridruže.

Ali i tu treba biti oprezan. Ono što pokazuje istraživanje Budimpeštanske opservatorije „Public Funding of Culture in Europe, 2004-2017“, jeste da vlade istočno-evropskih zemalja sve više i više ulažu u kulturu, ali da te fondove uglavnom koriste za populističke kampanje i nekritičko glorifikovanje nacionalne kulture.

Utoliko će mera uspešnosti kampanje biti ne samo da li su sredstva za kulturu povećana, nego i za šta će biti namenjena - odnosno da li će tih 1% biti stvarno za kulturu. Ako ti uvećani fondovi za kulturu ne budu korišćeni za programe (koncerte, izložbe, predstave, istraživanja, konzervaciju...), za povećanje budžeta konkursa za projekta, za decentralizaciju kulture, za programe razvoja publike, za uvođenje kulture u škole, nego ako budu korišćeni za gigantske spomenike, za jarbole i gondole, onda je bolje da budžet za kulturu ostane na trenutnom nivou i da se koristi za trenutne namene.

NAPOMENA: Opširniji tekst o rezultatima istraživanja biće objavljen u osmom broju časopisa MANEK (Magazin nezavisne kulture), godišnjaku za 2019, koji izdaje Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS)